

مدرسه زندگی

مهدی مراد حاصل
روانشناس بالینی - مشاور خانواده

پژشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

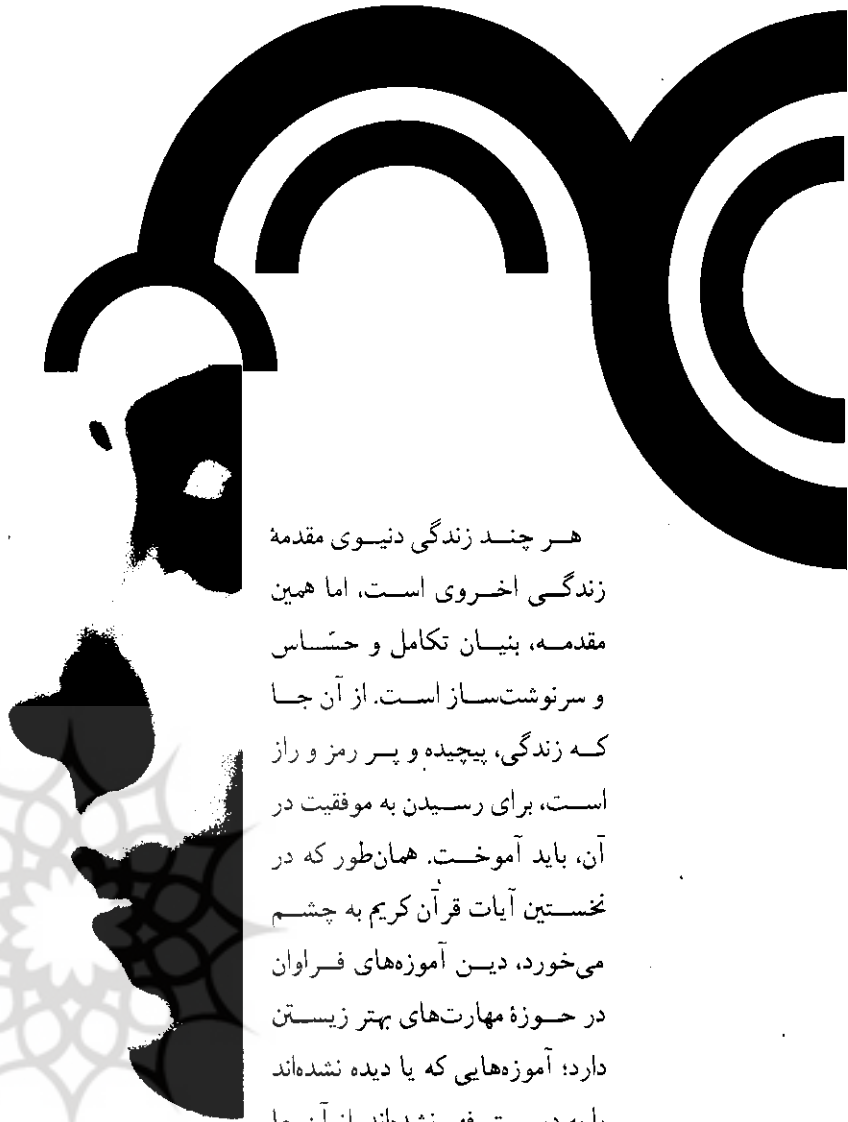
۳۳

پژشکاه

نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی
فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶
شماره ۳۳۱ - ۳۳۰

و خرسندی باشد. اگر زندگی، بستر تکامل است که چنین می‌باشد، رضامندی هم شرط موفقیت در زندگی است؛ لذا برای رسیدن به موفقیت باید به رضامندی دست یافت و این امر جز با کسب مهارت‌های خاص امکان‌پذیر نیست.

در اندیشه دینی زندگی دنیوی، مزرعه آخرت و خاستگاه رسیدن به کمال اخروی است. دین، نه زندگی ستیز است و نه زندگی پرست؛ بلکه زندگی را بستر تکامل و مقدمه آخرت می‌داند. زندگی موفق، زندگی‌بی است که توأم با رضایت

به نیازهای معنوی؛ هم بُعد شناخت و عقلانیت را در بر می‌گیرد، هم بُعد عاطفه و بُعد رفتار را. از این جهت نظریه دینی واقع‌گراست، زیرا به همه جنبه‌ها و نیازهای انسان توجه دارد و راه ارضا و پاسخ‌گویی صحیح به همه آن‌ها را به انسان‌ها معرفی کرده است. در آموزه‌های بشری، یا همه نیازها به رسمیت شناخته نمی‌شوند یا برای پاسخ‌گویی به نیازها نشانی‌های غلط داده می‌شود. از جمله ویژگی‌های آموزه‌های دینی، جامع‌نگری، دقیق بودن و مطابق بودن پاسخ‌های آن با واقعیت‌هاست.

تمایز روش شناخت دینی این است که واقع‌گراست، نه مبتنی بر توهم و تخیل. آن‌چه مسلم است انسان و جهان، واقعیت‌هایی دارند که اگر این واقعیت‌ها به خوبی شناخته شوند، هم احساسات ما اصلاح می‌شوند و هم رفتارهای ما. شناخت واقع‌گرا موجب واقعی شدن انتظارات می‌شود؛ در نتیجه احساسات انسان و رفتارهای او نیز واقعی خواهد شد. انسانی که با واقعیت‌ها زندگی کند و به دنبال حقیقت باشد، انسانی هدف‌مند خواهد بود.

تکامل معنوی و تقرب به خدا، عالی‌ترین هدف انسان در حیات دنیوی خویش است که البته باید آن را به دست آورد. مهم این است که دنیا تنها بستر تحقق این هدف است و جز آن، هیچ راهی برای رسیدن به آن هدف عالی وجود ندارد و در این میان، «زندگی» همه آن چیزی است که ما از دنیا در اختیار داریم و اساساً حیات اخروی، جز با کنش‌ها و واکنش‌های ما در بهانه پرییج و خم و پر راز و رمز زندگی شکل نمی‌گیرد. از این رو، دنیا و زندگی کردن در آن، بسی مهم‌تر از آن است که در اذهان عمومی وجود دارد.

بی‌گمان، موفقیت در زندگی با رویکرد یاد شده، در گرو داشتن «سواد زندگی» و کسب مهارت‌های بهتر زیستن است. بسیاری از ناکامی‌های زندگی، به دلیل برخوردار نبودن از دانش و مهارت‌های لازم برای زندگی متعالی است؛ لذا کسانی که از این دانش و مهارت برخوردارند، می‌توانند برای رسیدن به آن هدف متعالی، امیدوار باشند.

هر چند زندگی دنیوی مقدمه زندگی اخروی است، اما همین مقدمه، بنیان تکامل و حساس و سرنوشت‌ساز است. از آن جا که زندگی، پیچیده و پر رمز و راز است، برای رسیدن به موفقیت در آن، باید آموخت. همان‌طور که در نخستین آیات قرآن کریم به چشم می‌خورد، دین آموزه‌های فراوان در حوزه مهارت‌های بهتر زیستن دارد؛ آموزه‌هایی که یا دیده نشده‌اند یا به درستی فهم نشده‌اند. از آن جا که رضامندی از زندگی در تکامل معنوی جایگاهی مهم دارد، قرآن کریم و اولیای دین آموزه‌های بسیار مهم و فراوان را به پیروان خود ارائه کرده‌اند. بنابراین یکی از دغدغه‌های دین، رضامندی از زندگی و یکی از رسالت‌های آن، آموزش مهارت‌های بهتر زیستن و موفقیت در زندگی برای رسیدن به کمال اخروی است. برخی از این آموزه‌ها مورد بحث قرار گرفته‌اند، اما در جایگاه خود نبوده‌اند. اگر متون دینی و آموزه‌های معصومین (ع) در جایگاه خود قرار نگیرند، به درستی فهم نمی‌شوند و کاربرد آن‌ها در زندگی شناخته نمی‌شود.

ویژگی مهارت‌های دینی

شیوه‌های دینی، آمیزه‌ای از شیوه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری است. یعنی هم به نیازهای مادی توجه دارد و هم

۲۲

پژوهش

نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی
فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶
شماره ۳۳۱ - ۳۳۰

طرح ایجاد «مدرسه زندگی» گامی است در جهت کسب موفقیت‌های بیش‌تر، تا دانش‌آموزان با برخورداری از دانش و مهارت‌های لازم، متکی بر آموزه‌های دینی، افرادی مؤمن، شاداب، با عزت نفس و کارآمد بار آیند.

سایر بخش‌هاست؛ زیرا وظیفه عمده زمینه‌سازی و ایجاد تغییر و تحول در جامعه را بر عهده دارد و به همین منظور، توجه به خلاقیت و نوآوری را همیشه باید در دستور کار خود قرار دهد.

رسالت آموزش و پرورش از طریق سازمان‌های آموزشی (مدارس) به شکل رسمی اجرا می‌شود. مدرسه زیربنای هرگونه توسعه و تغییر در جامعه به شمار می‌رود، زیرا با تربیت و شکوفا کردن استعدادهای خلاق، تفکر خلاق و مهارت حل مسئله در دانش‌آموزان، جامعه را به سمت شکوفایی و بالندگی رهنمون می‌سازد.

بنابراین، زمینه‌های پیشرفت و بقای جامعه در دوره‌های گوناگون نظیر: ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و... با تربیت متفکران خلاق، اشخاص ورزیده، کارگران ماهر و... در مدرسه تضمین می‌شود.

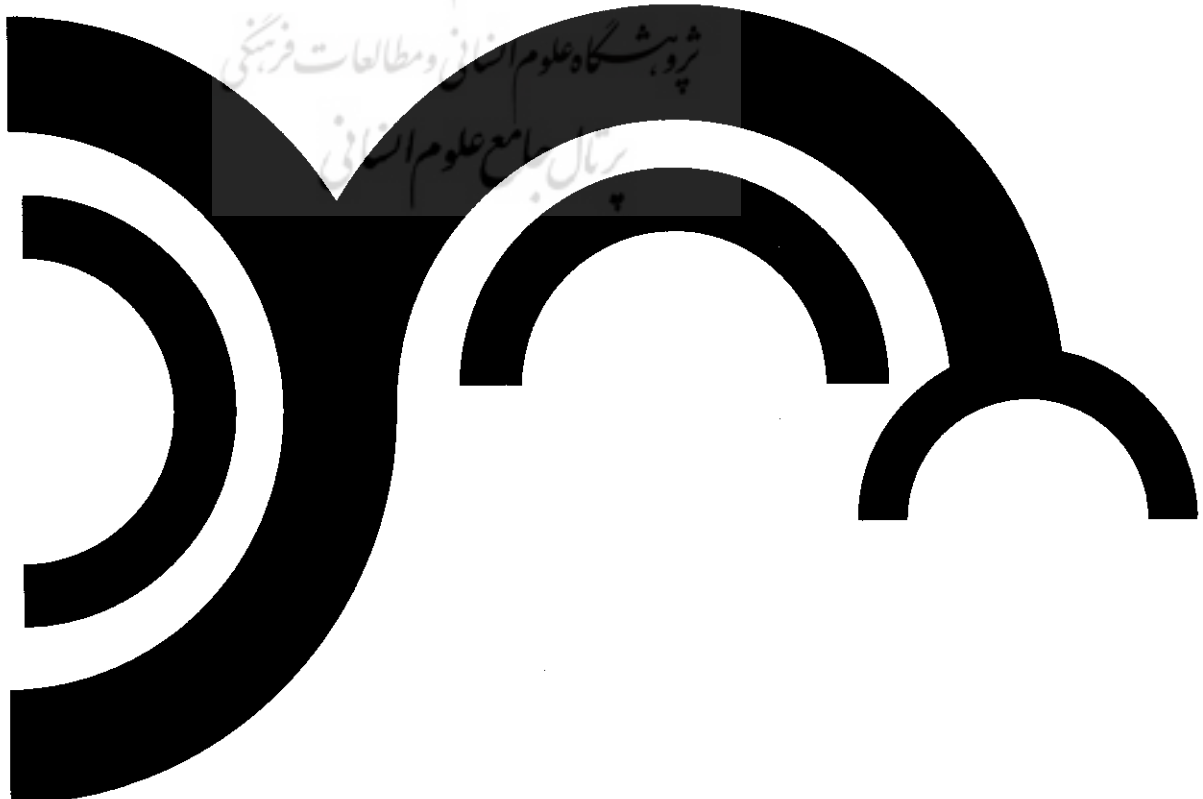
با مطالعه اجمالی اهداف آموزش و پرورش متوجه خواهیم شد که تربیت انسان‌های مؤمن، شاداب، ماهر و فرهیخته در مدارس بویا، مدارس با نشاط یا «مدرسه زندگی» امکان‌پذیر است.

مدرسه زندگی از اجزا و عناصر متعدد، از قبیل: اهداف،

با توجه به اهمیتی که این موضوع در حیات انسانی دارد، مورد توجه ویژه دین بوده است. دقت در معارف دینی (قرآن و حدیث) نشان می‌دهد که آموزه‌های گره‌گشا و کارآمد فراوان در این قلمرو وجود دارد. معارف دینی فقط در چارچوب عنوان‌های نام‌آشنایی همانند: احکام، اخلاق، اعتقادات، تفسیر و... خلاصه نمی‌شوند؛ بلکه دانش لازم برای زندگی پربار ایمانی، قلمرو بکر و ناشناخته‌ای است که با همه اهمیتش، کم‌تر مورد توجه برنامه‌ریزان امور آموزشی و پرورشی قرار گرفته است. طرح ایجاد «مدرسه زندگی» گامی است در جهت کسب موفقیت‌های بیش‌تر، تا دانش‌آموزان با برخورداری از دانش و مهارت‌های لازم، متکی بر آموزه‌های دینی، افرادی مؤمن، شاداب، با عزت نفس و کارآمد بار آیند.

مدرسه زندگی، مدرسه‌ای بویا

در میان نهادهای مختلف، رسالت نهاد آموزش و پرورش در زمینه ایجاد بسترها و زمینه‌های مؤثر تعلیم و تربیت، حیاتی‌تر از

مدرسه زندگی، مکانی است که تربیت و آموزش به طور رسمی در آن انجام می‌گیرد و نیز مکانی است که جامعه امروز را با جوامع فردا و آینده مرتبط می‌کند. از این رو، مهم‌ترین و اساسی‌ترین بخش آموزش و پرورش به شمار می‌آید

زمینه بروز ویژگی‌های یاد شده را در متعلمان و معلمان فراهم سازد و فضای مدارس را به فضای سازنده، خلاق، مبتکر، روح‌افزا، گرم و صمیمی و لذت بخش تبدیل کند.

اهداف کلی در فرایند کار در مدرسه زندگی

اهداف کلی مدرسه زندگی عبارت‌اند از:

- ۱- آشکار کردن فطرت انسانی
- ۲- تذکر دادن به نعمت‌های الهی
- ۳- گفت و گوی استدلالی (با توجه به مراحل رشد کودک، نوجوان و جوان)
- ۴- شکوفا کردن ذخایر عقلی
- ۵- نشان دادن آیات خداوند

شیوه‌های تحقق هدف‌های کلی فرایند

یاددهی و یادگیری در مدرسه زندگی

۱- طرح مطالب درسی به صورت مسئله و معما برای شاگردان
مطالعه کتاب یا گوش دادن به سخنان معلم و حفظ حقایق علمی و مذهبی در نحوه تفکر و رشد قوه ابتکار دانش‌آموزان تأثیر چندانی ندارد. دانش‌آموز باید مطالعه کند و به موقع، به سخنان معلم گوش فرا دهد و حقایق علمی و ادبی و آموزه‌های دینی را بیاموزد. این‌ها همه به منزله وسیله‌ای است برای رشد تفکر در افراد. برای مثال، وقتی معلم به جای بیان مطالب درسی یا ذکر حقایق علمی، يك یا چند مسئله را برای دانش‌آموزان طرح کند یا خود آن‌ها را به طرح مسائل تشویق نماید و بعد شاگردان را به حل آن‌ها وادارد، در این صورت مطالعه و بررسی حقایق علمی به عنوان وسیله‌ای برای حل مسائل، ارزش خواهد داشت.

۲- تأمین احتیاج روانی دانش‌آموزان

در این باره توجه به نیاز دانش‌آموزان به ابراز افکار و عقاید خود، کمال اهمیت را دارد. معلم باید برای همه شاگردان فرصت کافی ایجاد کند تا بتوانند افکار، عقاید و

ساختار، افراد، برنامه آموزشی و درسی، مواد و وسایل آموزشی و غیره تشکیل شده است که در ارتباط متقابل با يك ديگر بوده، در مسیر اهداف تعلیم و تربیت، به طور هماهنگ عمل می‌کنند. از میان عوامل و عناصر ذکر شده، برخی از آن‌ها در شکل‌گیری «مدرسه زندگی» مهم‌تر و مؤثرتر از بقیه عناصرند.

مدرسه زندگی، مکانی است که تربیت و آموزش به طور رسمی در آن انجام می‌گیرد و نیز مکانی است که جامعه امروز را با جوامع فردا و آینده مرتبط می‌کند. از این رو، مهم‌ترین و اساسی‌ترین بخش آموزش و پرورش به شمار می‌آید. گسترش و پیچیدگی روزافزون جامعه بشری و پدیدآیی نیازهای متعدد و متنوع جدید در آن، ضرورت وجود مدرسه‌های حقیقی و پویا را به اثبات می‌رساند؛ مدرسه‌ای که بر طبق اصول تربیتی پیش‌نهادی متخصصان آموزش و پرورش اداره شود، دارای برنامه تحصیلی و فعالیت خاص باشد و معلمان، با شرایط ویژه‌ای در آن تدریس کنند. بنابراین، گذشت زمان، نقش مدرسه را از انتقال فرهنگ فراتر برده و موجب شده است که به امر تربیت بپردازد.

تحولات سریع فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران در سال‌های گذشته موجب تغییر و تحول در اهداف، محتوا، ساختار و روش‌های آموزش و پرورش شده است. بر خلاف گذشته، دیگر آموزش و پرورش فقط به دنبال انتقال دانش و معلومات کلیشه‌ای و تقویت حافظه نیست، بلکه توسعه حس انتقاد و قضاوت صحیح، تقویت مهارت‌های زندگی اجتماعی و به طور کلی تربیت شخصیت سالم (انسان تربیت یافته) شاداب و پویا، اهداف اصلی «مدرسه زندگی» را تشکیل می‌دهند.

وظیفه و رسالت «مدرسه زندگی» این است که با به کارگیری عوامل مبتکر و نوآور و ارائه طرح‌های جدید و روش‌های نو،

۲۹

پژوهش

نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی
فروردین و آبان‌ماه ۱۳۸۶
شماره ۳۳۱ - ۳۳۰

وظیفه و رسالت «مدرسه زندگی» این است که با به کارگیری عوامل مبتکر و نوآور و ارائه طرح‌های جدید و روش‌های نو، زمینه بروز ویژگی‌های یاد شده را در متعلمان و معلمان فراهم سازد و فضای مدارس را به فضای سازنده، خلاق، مبتکر، روح افزا، گرم و صمیمی و لذت بخش تبدیل کند

مفاهیم پایه در فعالیتهای آموزشی

و پرورشی مدرسه زندگی

مفاهیم پایه در فعالیتهای آموزشی و پرورشی مدرسه زندگی به قرار زیر است:

- ۱- مفاهیم بهداشت روانی؛
- ۲- روش‌های پیش‌گیری اولیه و اصول بهداشت جسمی و روانی؛
- ۳- اصلاح سبک و روش زندگی؛
- ۴- نقش مذهب و فلسفه زندگی در بهداشت روانی؛
- ۵- چگونگی معرفی دین در مکتب اسلام؛
- ۶- آموزش‌های الهی به عنوان عامل تقویت‌کننده فطرت و مهارکننده شهوت؛
- ۷- ارتباط آموزش‌های اسلامی با برنامه‌ریزی زندگی سالم؛
- ۸- اصول رشد در مکتب اسلام؛
- ۹- لزوم تطبیق رفتار ارادی با آموزش‌های توحیدی؛
- ۱۰- هدف‌دار بودن جهان هستی و دستیابی به رشد و تکامل؛
- ۱۱- تلقی مرگ به عنوان ادامه مسیر تکامل؛
- ۱۲- نظارت خداوند بر انسان؛
- ۱۳- پاداش، مجازات و جبران؛
- ۱۴- توجه به نعمت‌های خدادادی و جنبه‌های مثبت زندگی و شکرگزاری؛
- ۱۵- اصل مسئول بودن انسان؛
- ۱۶- لزوم برنامه‌ریزی براساس تفکر و تعقل؛
- ۱۷- آزادی و کرامت انسانی براساس مهار نفس؛

هنرمندی‌های خود را آزادانه آشکار و به دیگران عرضه کنند.

۳- اجرای روش‌های گوناگون

معلم باید در جریان تدریس و فعالیتهای آموزشی و پرورشی از روش‌های متنوع بهره بگیرد و به تناسب موضوع از روش حل مسئله، روش تهیه طرح یا پروژه، روش بحث آزاد و روش‌های گروهی و جمعی استفاده کند. در اجرای این روش‌ها هر يك از دانش‌آموزان، مطابق ذوق و استعداد خود، سهمی از تحقیقات و کارهای علمی و عملی را به عهده می‌گیرند و فرصت کافی برای پرورش استعدادهای خویشان به دست می‌آورند.

۴- فعالیتهای دانش‌آموزان

در جریان یادگیری، دانش‌آموز باید فعال باشد و نقش عمده‌ای به عهده گیرد. در چنین حالتی معلم مانند يك راهنما در معرفی منابع مختلف، طرح مسائل، تهیه نقشه و بررسی و آزمایش افکار و نظریات، به دانش‌آموزان کمک می‌کند. فعالیت دانش‌آموزان سبب پرورش استعدادهای او می‌شود و قدرت ابتکار و تفکر خلاق را در او رشد می‌دهد.

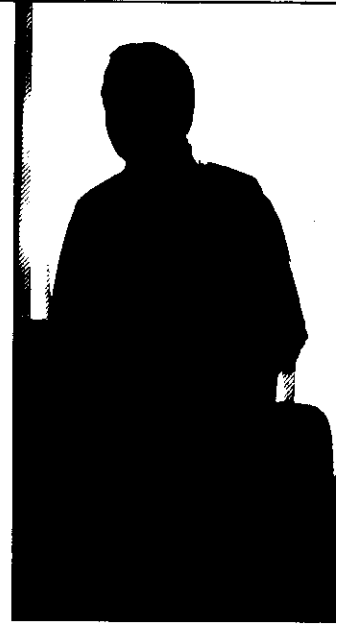
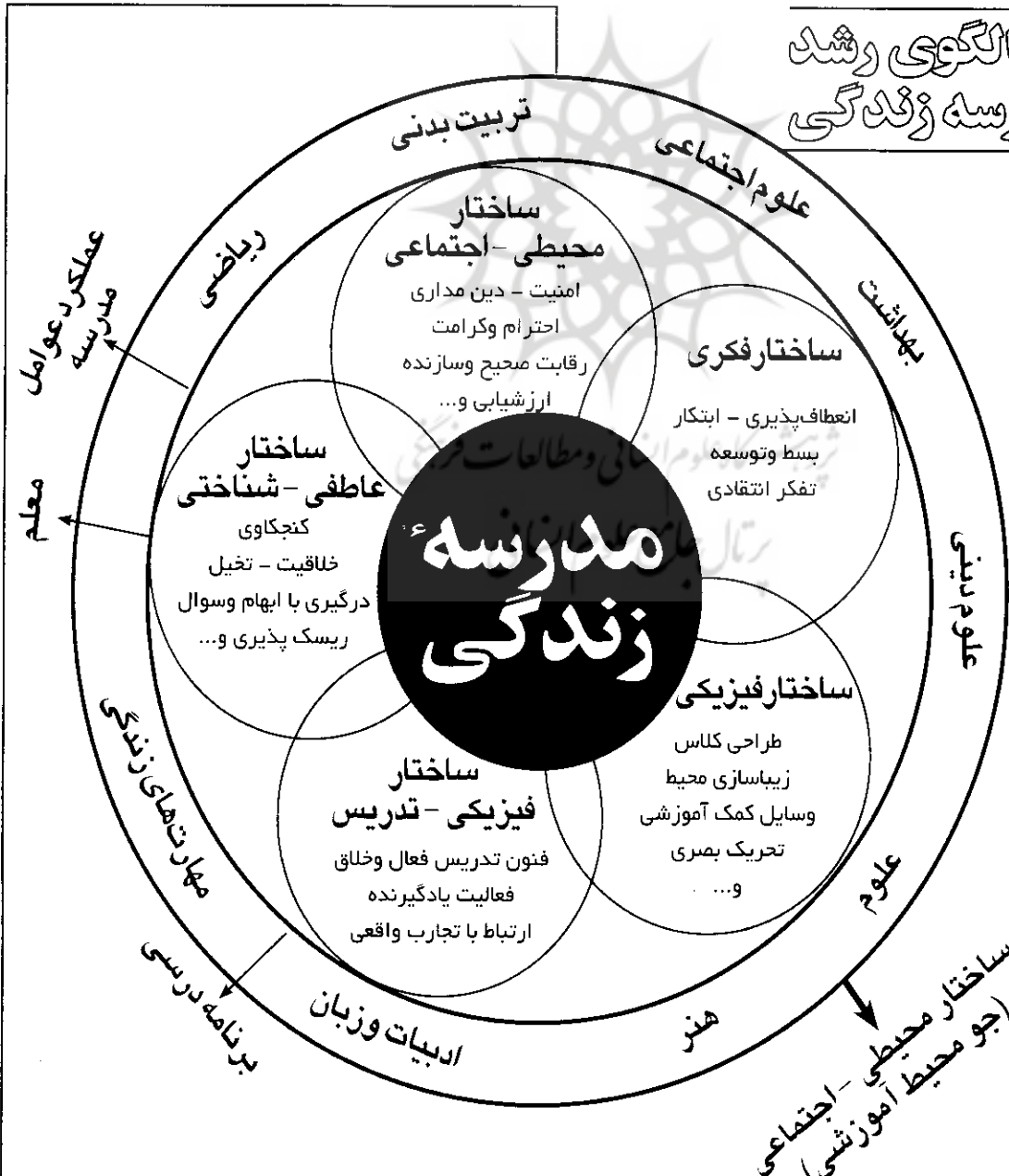
۵- توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان

معلمان معمولاً تصور می‌کنند همه دانش‌آموزان از نظر علمی در يك سطح قرار دارند و در کشان از موضوعات مختلف یکسان است و بنابراین عملکرد آنها باید مشابه باشد. نتیجه این طرز تفکر، محدود کردن رشد دانش‌آموزان و مجبور ساختن آنها به پیروی از اصول و قواعد معین است. بعضی از آنها تمایل دارند که مستقل باشند و به آسانی نظریات معلم یا مؤلف کتاب درسی را نمی‌پذیرند.

ممکن است نحوه رفتار این دانش‌آموزان دلیل بر قدرت فکری و آمادگی آنها برای تحقیق و خلق افکار و اندیشه‌های تازه باشد. بنابراین معلم نه تنها نباید مانع پیشرفت آنها شود، بلکه وظیفه اوست که موجبات ترقی و پیشرفت آنها را نیز فراهم نماید و اسباب و لوازم کار را برای آنان آماده سازد.

- ۱۸ - توجه به ظرفیت روانی و عوامل تقویت کننده و محدودکننده آن؛
- ۱۹ - اصل امامت یا همانندسازی با الگوهای برتر و حرکت به سوی برترین شدن؛
- ۲۰ - شناخت نیازها و برآوردن آنها در حد تکلیف؛
- ۲۱ - نیازهای ناشی از فطرت؛
- ۲۲ - توجه به وجود راه‌حل‌های اختصاصی و تخصصی برای هر کار؛
- ۲۳ - احتیاط در امور فردی و اجتماعی و تأکید بر واقع‌بینی؛
- ۲۴ - تأکید بر حفظ امید و چشمداشت پیروزی فردی و اجتماعی؛
- ۲۵ - حاکمیت فطرت و عمل به تکالیف الهی از دیدگاه مکتب اسلام؛
- ۲۶ - لزوم توجه به نقش مثبت و منفی یادگیری در زندگی فردی و اجتماعی؛
- ۲۷ - برائت و لزوم حمل به صحت کردن عمل مسلمانان؛
- ۲۸ - رازداری در مورد خود و دیگران؛

الگوی رشد مدرسه زندگی

۲۹- لزوم شناخت زمان و جامعه؛

۳۰- مدیریت و کوشش برای شکوفایی تمام استعدادها براساس حاکمیت فطرت و قوانین الهی؛

۳۱- بررسی عامل وحدت در جوامع بشری؛

۳۲- تأکید بر وجدان عمومی و قدرت جامعه؛

۳۳- واکنش متقابل با توجه به تحمل، تغافل و گذشت؛

۳۴- امر به معروف و نهی از منکر و لزوم شرکت در سالمسازی محیط؛

۳۵- اصالت دادن به حق و نه به اکثریت؛

۳۶- لزوم توجه و کاربرد تمام امکانات خدادادی در ایجاد رشد خود و دیگران؛

۳۷- توجه به امکانات و محدودیت افراد جامعه و تعدیل توقعات؛

۳۸- تکلیف و لزوم انجام آن به میزان توانایی.

روند اجرایی فعالیت‌ها در «مدرسه زندگی»

- متناسب کردن محتوا با نیازها، درک و فهم دانش آموزان.

- هدایت معلمان در استفاده از شیوه‌ها و الگوهای نوین تدریس.

- تدریس براساس شاگردمحوری و شرکت دادن دانش آموزان در تدریس.

- یاددادن مفاهیم به صورت عینی به نحوی که از وسایل استفاده شود.

- گروه‌بندی دانش آموزان به گونه‌ای که هر گروه، کار خاصی را با مطالعه و تحقیق انجام دهد و نتیجه کار را به کلاس گزارش دهد.

- درگیر کردن یادگیرنده با مطلب آموزشی و حل مسئله از طریق خوددانش آموز.

- تقویت قدرت تخیل و تصویر سازی ذهنی در دانش آموزان.

- ایجاد روحیه پرسش از خود در دانش آموزان، به گونه‌ای که به هر پدیده‌ای که می‌بینند، با دقت بنگرند.

- ایجاد امنیت برای دانش آموزان در جنبه‌های عاطفی، اجتماعی،

فرهنگی، مذهبی و غیره.

- دور کردن دانش آموزان از تعصبات فردی و اجتماعی از طرق مختلف.

- تمرکز بر حواس پنجگانه.

- مصاحبت با افراد خلاق و بهره‌گیری از راهکارهای آنان.

- ایجاد محیطی امن برای آموزش و پرورش لذت بخش و با نشاط برای دانش آموزان.

«الگوی رشد مدرسه زندگی»

طبق الگویی که در بالا ترسیم شده است و در نمودار می‌توان ملاحظه کرد، عملکرد عوامل مؤثر در مدرسه (معلم، مربی، معاون، مدیر و...) می‌تواند زمینه ایجاد فضای مناسب برای پویایی، رشد و امنیت و کرامت دانش آموزان را فراهم آورد. این عملکرد تحت تأثیر عوامل مختلفی است از جمله: عوامل شخصیتی، حرفه‌ای و هم‌چنین برنامه درسی که می‌تواند یکی از مؤلفه‌های بسیار مؤثر در عملکرد عوامل مدرسه در ایجاد مدارس با نشاط و «مدرسه زندگی» به شمار می‌آید.

پی‌نوشت:

۱- اقتباس از روش سقراطی

فهرست منابع:

- حسینی، سیدابوالقاسم (۱۳۷۴). اصول بهداشت روانی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

- پسندیده، عباس (۱۳۸۴). رضایت از زندگی. قم: انتشارات سازمان چاپ و نشر.

- کردی، عبدالرضا (۱۳۷۹). نواندیشی، نوآوری و خلاقیت. تهران: انتشارات پیشگامان تربیت.

- سامان خانیان، محمدربیع (۱۳۸۰). خلاقیت و نوآوری. تهران: انتشارات اسپندهنر.

- زاهدی، مرتضی (۱۳۷۵). فلسفه تربیت و فعالیت‌های تربیتی. تهران: انتشارات آوای نور.